

PROTESTÁNS HETILAP.

AZ EGYHÁZ ÉS ISKOLA KÖRÉBŐL.

Megjelen minden héten egyszer szombaton egy iven. — Előfizetési ár egy évre 6 frt, félévre 3 frt. — Az osztrák-magyar monarchián kívül első országokba egy évre 7 frt. — Egyes szám ára 12 kr. — Hirdetések díja száz szóig 1 frt; kétszáz szóig 2 frt; a másodszori hirdetésnél 100 szóig 80 kr.; harmadiknál 70 kr.; bélyegdíj mindenik hirdetésnél külön-külön 30 kr. Melléklési díj minden száz darabtól 1 frt 50 kr. A lapot érdeklő mindennemű közlemények a szerkesztőhöz — Nagy Péterfia-utca 961. sz. intézendők.

Helyzetünkhöz.

— A konvent után. —

(Vége).

Ha mi minden iskoláinkat mind az öt kerületben fentartani kívánjuk az állam és kor fokozódva növekvő igényeivel szemben, ez az ugynevezett kor-szinvonalon tartás ide s tova még egyszer annyi anyagi áldozatba fog kerülni, mint mi jelenleg felhasználtatik, s vajjon csigázható-e jóval felebb az adakozási láb a mai viszonyok között? Ha mindünket felteszszük is az iskola füstölgő oltárára, ezzel segítve nem lesz egyéb bajainkon, az egyik oldalon emelkedő dagály a másik oldalon óriás apályt idéz elő, az egyház másik serpenyője felbillen: lelkészeink fizetése nem emelhető a kor igényelte módon; özvegyeik, árváik biztosítása és a nagyobb szabású szeretetművek létesítése szegényes, kisszerű marad vagy hiányzand, ezek nélkül pedig „pengő czimbalom“ az egyháziaskodás; szegény egyházak felsegélése, a gyengék erősbitése új alapok előállítására nélkül vonagló állapotban marad; egyházi társulatok, vallásos, tudományos irodalmi vállalatok nem alkothatók, mert mindezekre s rokon tárgyaikra, pénz nem jut. Csak iskolát tartani, épen jelenkorunkban nem elég.

Ott állunk, hogy az iskolák közül is választani kell, nem mindenik és nem mindenütt, egyenlő hasznuk az egyház vallási céljaira. A hol a lakosság többsége protestáns, ott más iskolai politikát követünk, mint a hol nagy kisebbségben vagyunk. A hol már van állami vagy felekezeti nélküli, vagy épen más (nem protestáns) felekezeti gymnasium, ott nem volna oly égető szükség a minden áron, török-szakad verseny útján nekünk is új iskolát tartani fel, ha más uton biztosítható a vallásos tudat és lelkesedés. A vallás tanítás új módzatai által is célt érhetne az egyház p. o. ösztöndíjak, szegény ifjak segélése, vasárnapi iskolák szervezése, keresztyén ifjak társulata, keresztyén irodalom terjesztése

és egyéb belmissiói tevékenységek által. Hol a vidék ereje központosítható, az egymás közelében levő gymnasiumok közül a legszegényebb, legnéptelenebb nagyobb veszély nélkül feláldozható, ha nem bírjuk.

Kevés, de jó iskolát, ez a jelszó most. Valóban a jó iskola a fő, de épen erre kell legtöbb áldozat, főleg a tanerőkre és taneszközökre, mert ezek nélkül nincs, nem lehet jó iskola. A vallásos nevelésnek is jónak kell lenni az ilyenekben, mert a nevelés e lényeges részeért tétetik és lesz indokolt az az áldozat. A jó iskola alatt értjük azt is, hogy jó protestánsokat neveljen. Ez sem könnyű dolog; erre magára roppant gond, sőt kiváló áldozat fordítandó. A református egyház iskoláinak első rangú missiója jó keresztyéneket nevelni. E végre a vallásos tanárok és vallás-tanárok képzése sürgős szükség, itt is új módnak, új utnak kell felvétetni, kombinált erővel hatni. Hogy ezek így legyenek, ismét áldozat kívántatik.

De ám állítsunk tömérdek iskolát . . . ha a nőnevelést fel nem karoljuk, nagy része munkánknak porba hull; ha keresztyén, vallásos, protestáns anyákat nem nevelünk, a család nem keresztyéníthető, vallásos légkör abban és az által nem várásolható elő, az iskolai tanítás is kevesebb sikerű lesz, s amit egy versenyképes prot. gymnasium épít, lerontja, prot. szempontból más uton egy apáczaárda, vagy legalább nagyon ellensúlyozza. Egy európai prot. egyház sem hordoz oly tömérdek iskola-terhet, mint mi, s mégis sok helyen nagyobb az egyháziasság, mélyebb és égőbb a vallásosság. Közeledik az idő, hogy az iskola-kérdést új módzatokkal kell megoldanunk, a megváltozott lényeges viszonyok szerint, különben felemészítjük magunkat, mint az égő gyertya, s a csak kulturát, világi nevelést, tanítást adó egyház az üdv egyéb forrásait adni képes nem leend, s égi missió helyett csak földi missió létesítésében hervad el. — Czélt nem ér.

Államférfiui tapintattal mondá Molnár Aladár

a debreczeni konventen „a vallás, a hit ügye, az állami, a politikai ügyektől elkülönítendő. . . . De másként áll az oktatás ügye. A közoktatás az államnak is ügye, az országos nemzeti ügy.“ (Prot. Hetilap 230. l.) Nagyon nevezetes szavak; az iskola az egyháztól különválttá tétetik, s az állammal hozatik erős kapcsolatba. Az események hozták ezt elő. Ha nemzeti ügy, a nemzetnek is járulni kell épen protestáns iskoláinkhoz, mely jellemében is telette nemzeti; ennek a hozzájárulásnak módját meg kell találni, különben vagy elhull legtöbb iskolánk, mint a száradó falevél, vagy felemészt mindent s az anya, a tápláló dajka hull miatta el. Valóban a tanítás, közoktatás nemzeti, országos ügy, fel is karolja azt az ország nagyobb mérvekben, mint régebben, az egyház tehát vessen számot tehetségével, az adott új helyzettel, mert az eddigi iskolai politikának változni kell azért is, mert az iskolával egyedül nem védhető, terjeszthető és tartható fenn jelen-napság az egyház és vallás.

Mig minden iskola felekezetek kezén volt, p. o. a közép korban, s az iskolák az állam vagyónával is rendelkeztek, nem lévén versenyző, ellensúlyozó, más hatást, eredményt fejtettek ki, mint most, mikor az ifjuságnak is csak részét ölelheti fedele alá, másik fele állami iskolába jár és járand, melyben nem az egyház szelleme fuval. Ide számítandó még, hogy száz és száz új eszköz, ut-mód áll a világ rendelkezésére a vallási közöny, az egyházzal, lelki üdvvel mit sem gondolás előmozdítására, mely eszközök nem iskolailag működnek, hanem a társadalom nagy tengerén, irodalom stb. mezején; ezek ellen új eszközöket kell teremteni. Mai napság az egyház iskolái, kollégiomai mellett és tőszomszédságában álló templomok is üresek; ha még az urházának látogására sem tudja szoktatni semmi uton, erkölcsi eszközökkel sem, a felekezeti iskola a növendékeket, a tanárok szinte elmaradván a jó példával: kérdem, megteszik-e a kívánt missiót csak e téren is a felekezet roppant áldozatába kerülő saját iskolái? Ezt csak annak világosítására említém, hogy ma az iskola magában még nem elég, más is kell, de erre a másra, erre a nagy ismeretlenre, erre a rejtett eszköz-összegre [is kellene a figyelmet nagyban fordítani. Az autonomia nem segít itt, sem a superinspectió, ez nem avatkozik a vallás-tanításba, s más valás-ébresztő tényezők fellekerésébe; az autonomia még keziünkben volt s van, és nem tudja előteremteni a kívánt megújulást, mert talán nem is érzi a hiányt, abban a reményben ringatván magát: meg van az üvegház,

van benne sok növény; de az égi plánta mily növésű és illatu, ez a sok virág közt szem elől tévesztetik . . . hiszen maholnap a felekezet verejtékén fentartott iskolában a vallásnak óra, azaz hely sem jut, köszönje meg, ha alamizsnaként egy krajezárt, azaz mondani akarám, hetenként egy órát engednek neki. Az autonomia is teremhet ily keserű és fanyar gyümölcsöt.

Minden tisztelet a tiszántuli kerületnek, s azoknak melyek hasonlóan fáradoznak, hogy *tanító-képezdését* a mai állapotra emelte és szervezte; mily parányi csekélység volt az néhai Veres L. kezén, azóta mennyire gyarapodott évenként! Sajnos, hogy miatta az akadémiából elesett egy fontos tanszék, a paedagogiáé. Külföld egy-két tisztán ref. egyetemén most kezdik állítani a paedagogia tanszékét épen a lelkészek és tanítók szélesebb körű kiképzése végett, mi megelőztük volt azokat. Debreczen birta azt rég, mostanában kellett elveszteni; töredéke maradt meg. A nevelés ügyeért hön dobogó protestáns főiskolában önálló tanszékének kell lenni már csak a lelkészek magasb képzése, s a tanügy emelése szempontjából is a neveléstannak. Magasb paedagogiai képzettség nyerésére meg kell az alkalmat adni. Visszatérve a debreczeni tanítóképezdésre: oda megint új tanszék kéretik és pedig indokolva. De honnan és hogyan teljesítetik a kérelem? Legyen egyébiránt úgy szervezve a szaktanoda, hogy semmi kívánni valót ne hagyjon: lesz oly védvár, melynek serege kevés, ha nagyobb mérvű jótétemények, ösztöndíjak, segélyek nem alapítatnak a képezdészek számára . . . hiszen ide jönnek a legszegényebbek tanulni! De erre újra nagyobb áldozat kellene. A leendő elemi tanítók képzése kimondhatatlan fontos tényező egyházunk regenerálására, fentartására, jövőjére. Jó tanító és jó lelkész nélkül vége az egyháznak, vége a gyülekezetnek, nincs laicismus a világon, mely a vallási spiritualismus e két főtenyezőjét pótolhatná.

Theológiai iskoláinkat is újra kellene szervezni, hogy azokból tudós és istenes lelkészek jönnének ki áldásául, javául, szövetnekéül a gyülekezetnek. — Szükség, hogy a hivatás erkölcsi és jellemsegélésben, mivelésben, nemesítésben részesüljön s ezekre ép oly súly fektetessék, mint a tanulmányi készülségre. A hit teremtvő magvát is be kell plántálni s felápolni: mert ha a lelkész sem hisz, még pedig egész bensőségben és odaadással, akkor holt szén-nel tüzelünk s marad minden jéghideg. Ide ismét új gond, új figyelem, új áldozat kellene . . . de ezekre meg idő sem jut a nagy autonomikus rész-

ben politikai huzásu harcok, védbástyák vonása, jogi és formális természetű tusák miatt. Az is igaz másfelől, a mint meg is látszik, hogy annyi sok fajta iskolát, a mennyivel megáldattunk, egyenlő virágzásban kellően czélosítva nem igen tudunk ellátni, felszerelni, mindig a fenyegetett, a sürgős részekhez kellvén fordulnunk, azt tataroznunk.

Sok, valóban sok gond és súly nehezedik reád ref. Sion! mikép hordozod el *egy magad!* Szálljunk magunkba, gondolkodjunk ezek felől és úgy cselekedjünk, mint illik bölcshez, ki az időkbe lát.

Silói.

A tanítóképzés.

(Folytatás.)

Ha a tanítóképzést emelni, s illetőleg a tanítóképezdek szervezését tökéletesíteni akarjuk, akkor ismerni s felmutatni szükség azon hiányokat, fogyatkozásokat vagy éppen tényleges bajokat, melyek miatt a jelenlegi tanítóképzéssel megelégedve nem vagyunk, s a melyek éppen azért az idevonatkozó reformokat szükségessé teszik és indokolják. — Hogy pedig ezuttal a debreczeni ref. tanítóképezdet tartom főleg szem előtt, azt helyzetem bőven megmagyarázza.

Az 1868. évi XXXVIII. t. cz. 86. §-a azt rendeli: „a tanítóképezdébe olyan ép testű növendékek vétetnek fel, kik a 15-ik évet már meghaladták s az anyanyelv, számvetés és földrajz ismeretében s a történelemben legalább annyi jártassággal bírnak, a mennyit a gymnázium, reál- vagy polgári iskola négy első osztályában tanítanak.“ — A törvény ezen rendeletét a tiszántuli egyházkerület is kötelessége szerént a tanítóképezde törvényei közé felvette.

A hivatolt §. világos értelme szerént csak azok volnának felveendők a tanítóképezdébe, a kik valósággal legalább is annyit tudnak, a mennyit a gymnázium, reál- vagy polgári-iskola négy alsó osztályában a nevezett négy tantárgyból tanítanak, s illetőleg a mennyit jól meg kellene tanítani, hogy a kiszabott tantárgyakból a szükséges ismeretek a tanulók vérébe menjenek által. A szomorú tapasztalat azonban azt mutatja, hogy a tanítóképezdébe ugyan legalább is a gymnáziumi négy alsóbb osztályból lépnek át a növendékek, de vannak oly évek, midőn alig egy-két növendékről lehetne jó lélekkel elmondani, hogy az „anyanyelv, számvetés és földrajz ismeretében s a történelemben legalább annyi jártassággal bírnak, amennyit a gymnázium, reál- vagy polgári iskola négy első osztályában tanítanak.“ Sőt az átlépők nagyobb része ezen mértéken jóval alul marad. Mi a debreczeni tanítóképezdében főleg a magyar nyelvből és számvetésből vetjük vizsgálat alá a növendéket — a magyar nyelvhez értve a fogalmazást is — de óh mily szánandó és sokszor leverő az eredmény! A 15—18 év közti ifjak botrányos módon járatlanok a helyesírásban, értelmesen olvasni nem tudnak, a mondattagokat s beszédrészeket megkülönböztetni nem képesek; hát a fogalmazás? Erről beszélni is alig lehet; a számtanból a négy alapszámot a többség értelmesen nem tudja még egész számokkal, sőt a tizezres szám-

körbe tartozó számpéldák leírása is igen nehezen megy, a fejszámolásban pedig szánandólag járatlan; ha aztán még a földrajzból és történelemből is kérdezni találunk, azt tapasztaljuk, hogy a tanulók jó része a tantárgy nevénél alig ismer egyebet. Az olvasók közül azok, kik egy tanítóképezdei felvételi vizsgálaton még nem voltak jelen, túlzottan fogják tartani e rajzot, s kétkedve és tagadólag rázzák fejüket. Hát ha én színről-színre így nem ismerném a dolgot, meglehet én is kétkedőleg ráznám a fejemet. Az ily kétkedők azonban egy felvételi vizsgálaton állításomról tökéletes meggyőződést szerezhetnek. De ha ismeretkörük szűk, ha a tantárgyak köréből kevés anyagrészletet tettek sajátjaikká a felveendők, az alaki vagy értelmi képzettség tekintetében a kivánt mértéket megütik, önálló ítélésre, gondolkodásra képesek? Ezt már nem tapasztaltam, sőt ellenkezőleg a gépies tanulás szomorú foszlányainál egyebet alig találtam. S honnan ez igaz, de elszomorító kép? Hát ily csekély jártasságot nyerhetnek a tanulók a fent érintett iskolák négy első osztályaiban? — Egyfelől onnan, mert a tanítói pálya mind anyagilag, mind erkölcsileg oly kevésbé jutalmazó, hogy általában az oly növendékek szánják arra magokat, kik szellemileg és anyagilag gyengéknek, tehetetleneknek érzik magokat arra, hogy hosszabb és költségesebb, de egyszersmind hálásabb pályára készüljenek. — A tehetséges s hivatottságból tanítói pályára lépőkre is elmondhatjuk: „rari Nantes in gurgite vasto.“ Másfelől a baj onnan van, hogy a gymnáziumoknál, melyekből mi növendékeinket nyerjük, négy egész éven át senki sem gondol, de nem is tartozik arra gondolni, hogy a tanítóképezdében átlépni akaróknak micsoda tantárgyakból, s mily mérvű jártassággal kell birniok, s éppen azért senki sem törekszik arra, hogy ama jártasságnak megfelelő ismereteket minden pillanatban használható szellemi kincsekké tegye. A gymnáziumnak nem lehet ez a feladata, az megy saját czélja felé; különben is túlbőven van teendővel elhalmozva, melyeket a szerencsésebb képesség nagy szorgalommal sajátjává is tesz, míg a csekély képességű s mostoha körülményű ifjak a felületen járnak, s mindentől tudnak valamit, de alaposan keveset. Ezekből ujonczoz a tanítóképezde. Éppen e miatt a tanítással alá kell szállni egészen, különösen a magyar nyelv és számtanból, valamint a földrajzból is. Ily nemű panaszomat nem egyszer tártam fel már a főt. egyházkerülethez felterjesztett jelentéseimben; a mult iskolai évről szóló Értésítőben is főleg ide vezettem vissza, mint okra, azon szomorú eredményt, hogy aránylag oly sokan buktak meg és utasítottak ismétlésre. Így irtam ugyanis: „Ama szomorú kép magyarozatára felemlitem, hogy a tanítóképezdébe általában véve igen csekély készületű ifjak jönnek, kiknek sohasem volt kedvük a tanuláshoz s a képezdében természetes didaktikai eszközökkel nem tudjuk azt bennök felébreszteni.“

Nem az a baj forrása tehát, hogy a gymnáziumi stb. tanintézetek négy első osztályaiból jönnek a tanítóképezdébe a növendékek, hanem hogy olyan készültséggel jönnek legtöbbszörre, mint előadtam. Nagy feladat aztán az ilyenekből derék tanítókat, hát még öntudatos paedagógokat, vagy mint K. Hajdu Lajos ur is igen helyesen akarja, hogy „a tanító nemcsak gyermektanító, hanem néptanító és népünknek tanácsadója“ is legyen. Minthogy a tanítóképezde nem oly intézet, mely tisztán és egyedül a tanítói hivatás elvégzésére

szükséges szakszerű ismereteket közölné s a tanító-ság gyakorlati vitelére idomitaná az ifjakat, hanem annak az értelmi és anyagi képzést is a szakszerű képzéssel párhuzamosan teljesítenie, tovább vinnie feladata; nem kívánjuk mi, hogy az abba belépő ifjak egy oly meghatározott ismeret-körrel birjanak, melyet a gyakorlati életcélra egyszerűen alkalmazni s értékesíteni kell, mind a mellett a tanító-növendéktől mégis jóval több ismeretet s magasb értelmi fejlettséget követelünk, mint a milyennel ma az ifjak a tanítóképezdébe lépnek. A baj első forrását megjelöltem; feltárom a többit is egyenként. Sértési szándék nincs szívemben, azért legyen szabad nekem az ügy szeretetéből elmondani igazán, komolyan, szépítés nélkül a tanítóképzésre hátrányos egyéb körülményeket is. Én feltárom a sebeket, gyógyszert is ajánlok, csak ne késsék az orvos.

(Folyt. köv.)

J. I.

A mi református középiskoláink

„A hit és ismeretek kapcsolata oly szoros, s a népek vallási haladása az értelmi haladást annyira feltételezi, hogy e nélkül amaz nem is képzelhető.“

Horváth M. A kereszténység első százada.

Sokaknak feltűnhetik, hogy lehet egy prot. egyházi és isk. lapban egy róm. kath. püspök szavával cikket kezdeni? De annyira divatos dologgá vált mai napság, nemcsak a velünk szemben állók, hanem mi magunk, protestánsok közt is azt hangoztatni, hogy mi szüksége a magyar prot. egyháznak felsőbb iskolákra, pláne egyetemre, hogy én a ki azon nézetben vagyok, hogy a magyar prot. egyház virágzása iskoláinak virágzásától függ, a legnagyobb örömmel láttam ép egy róm. kath. főpap művében a fentebbi sorokat, melyek a prot. egyház, nagyon sokszor hangoztatott, de elég súlylyal talán soha nem hangoztathatott egyik elvének adnak oly szépen kifejezést.

Különösen szükséges megfontolnunk e szavakat most. Megjelent az egyetemes tanügyi bizottság elnökének felhívása, mely az egész magyar ref. tanügy reformálását helyezi közel kilátásba; azt a nov. 24-én megnyíló gyűlések teendőjeül jelölve ki.

Oly sokszor hangoztatva volt mostanában, hogy zsinat nem tartható, mert a kellő előmunkálatok hiányoznak, hogy bár azon véleményen volna is az ember, hogy kivált egyházalkotmány, bárminő előkészület mellett, az experimentálások több évtizedre terjedő sora nélkül nem teremthető meg elméleti uton úgy, hogy az élet kívánalmainak, a közszükségletnek, csak annyira, a mennyire is megfelelően: a felhozott súlyos okokból kénytelen rá térni arra, hogy nagy dolog az kellő előkészület nélkül valami fontos dolgot kezdeményezni. S annál inkább feltűnik a gondolkodó ember előtt, hogyan véli lehetőknek egyházunk egyik legérdemesebb régi bajnoka, a dunamelléki egyh. ker. nagy nevű püspöke, prot. tanügyiünknek sikeres reformálását, ily rövid idő alatt, oly állapotban, mikor alig van néhány ember széles e hazában, ki tanügyiünket, hogy úgy mondjuk, apróra ismerné?

Részemről ugyan meg vagyok győződve, hogy az egyetemes tanügyi bizottság érdemekben megöszült elnöke, a ref. tanügyet legapróbb részleteiig ismeri; arról nem kételkedem, hogy az egyetemes tanügyi bizottság tagjai az eldöntésük

alá kerülendő ügyet szintén a részletekig tanulmányozták; még sem látom feleslegesnek tanügyiünk némi vázlatos ismeretetését. A nagy közönség részére teszem ezt egyedül, hogy az érdeklődő, nem szakemberek is, tudják méltányolni az egyetemes tanügyi bizottság határozatait, lássák az indító okokat melyek aima határozatokat létre hozzák.

Sajnosan kell megvallanom azt is, hogy tanügyiünk jelen állapotát — kivéve talán a tiszántuli ref. egyh. kerületben — én is csak a megjelent évi értesítők alapján ismerem. Annál fogva véleményemet nem is kívánom szakember véleménye gyanánt tekintetni. Én e téren is, mint több más egyébben, egyedül dilettans vagyok. Elmondom nézetemet egy tárgy felől, a mi iránt érdeklődöm, minden magasabb igény nélkül.

Mint említém, nem terjeszkedhetem többre — egy eset kivételével — mint a mit az évi értesítőkben találtam. — Ismertetésem, illetőleg szemlém, annál fogva leginkább a létező tantervekre, a tantárgyak beosztására stb. fog szorítkozni.

S ha már megkezdjük szemlémet, hol kezdhethetők illetékesebben máshol, mint azon egyházkerületen, melyben az ország fővárosa fekszik, a dunamellékin?

Lássuk tehát ezt!

A dunamelléki egyházkerületnek — tudomásom szerint — hat középiskolája van. Kecskemét, N.-Körös, Pest és Halason teljes 8 osztályu, Kun-Szent-Miklóson 6, Gyöngyös pedig 4 osztályu gymnáziuma.

E középiskolákról a közoktatási miniszter hetedik jelentése a következő adatokat tartalmazza:

	Osztály.	Tanár.	Tanuló.	Közte ref. tanuló,	Év.
Budapesten volt	8	14	316	120	1877/8.
Halason	8	12	103	58	"
Kecskeméten volt	8	17	186	129	"
Körösön	8	16	214	142	"
Gyöngyösön	4	8	69	32	"
K.-Sz.-Miklóson	6	7	88	42	"

Összesen volt 42 oszt. 74 tr. 976 tanuló 523 r. t. 1877/8. isk. évben.

Itt is felmerülhet már az a kérdés, miért kell a szegény ref. egyháznak 523 ref. tanuló kedvéért 42 osztályt s benne 74 tanárt tartani, holott a legszigorubb követelmények szerint is 13 osztályban 18—20 tanárral gondoskodhatnék mind ezen ref. gyermekek kedvéért, talán a mostaninál még jobb tanításról? Pedig itt ezen statisztikai adatok ez iskolák virágzó állapotáról tesznek tanubizonyosságot.

S talán bizony jobb is volna megállapodnunk itt s nem nyulni hozzá — részletesebb adatok szerzése végett — az értesítőkhöz, melyek aligha fogják zavartalanul hagyni az erőben való dusskalkodásnak ezt az eszményien szép képét!

Az 1878/9. évi értesítők szerint volt Budapesten a 8 osztályban 386 tanuló s ebből 136 református, 132 izraelita. A rendes tantárgyak tanításával foglalkozott összesen 11 tanár, de úgy, hogy egy csak 6 órát adott hetenként a gymnáziumban, valószínűleg a theologiai szakon is el lévén foglalkozva. Egy tanár tanított még 15 órát, a többi pedig 18—22-öt, maga az igazgató is 20 órát hetenként. — A múlt évben is azon iskolában tanult az ez évi növendékek közül 197, újonnan ment 164. Az első osztályban volt összesen 65 tanuló,

a 8-ikban 31. — Magántanuló az egész gymnáziumban összesen csak 25 volt, a 8-ik osztályban pedig csak 3.

A halasi gymnáziumban 104 nyilvános és 15 magántanulót 12 tanár tanított a rendes tantárgyakra, összesen 214 órán, míg Budapesten 195-re megy a rendes tantárgyak heti óraszám, Kecskeméten 204-re, Kőrösön pedig 212-re.

A halasi tanulók közül 68 volt református, ugyanannyi a helybeli.

Az első osztályban 24, a 8-ikban 11 rendes tanuló volt, míg az 5-ikben csak 6. Feltűnően sok a magántanulók száma a két felső osztályban. Az alsó 6 osztályban összesen 6 magántanuló volt, s magában a 8-ikban 5 s ezek közt egy sem volt református, hanem három izraelita, egy görög n. e. és egy róm. katolikus.

A kecskeméti főgymnáziumban 188 volt a tanulók összes száma, ezek közül 125 református, és 13 magántanuló. Feltűnő, hogy a felsőbb osztályokban jóval több a tanulók száma, mint az alsóbbakban, holott ennek természetes fejlődés szerint éppen megfordítva kellene lenni. A 8-ik osztályban p. o. majdnem két annyi tanuló van, mint az elsőben s két annyi mint a 4-ikben. Kívánatos volna tudni e visszásság okát. A tanulókat 11 tanár oktatta a rendes tantárgyakra.

Nagy-Kőrösön 258 tanulót szintén 11 tanár oktattott a rendes tantárgyakra. A tanulók közt 168 volt a református és 19 a magántanuló. Az egyes osztályok benépesedése teljesen normalisnak mondható. Általában a körösi iskola értesítője a legnagyobb mértékben megnyugtató, sőt felüdítő hatást gyakorol a prot. iskolaügy állapotára felett aggódó egyénre. Csak a magántanulói intézményt kellene nálunk általában mihamarabb megsemmisíteni, vagy ha ez lehetetlen, minél szűkebb határok közé szorítani. Bármennyire lelkesmeretesen vétenek is fel a magánvizsgálatok, a tapasztalás mutatja, hogy éveken keresztül nem a tal egy magántanuló sem, ki a nyilvános tanulók javával a versenyt kiállni képes volna, míg nagyon számosan mennek át hiányos készülettel. Különösen a felső két osztályban egyes nagyon rendkívüli esetek kivételével részemről teljesen megengedhetetlenek tartom a magántanulást. Hogy miért? igen könnyen kitalálható, — itt bővebben fejtegetni nincs ez alkalommal sem tér, sem idő.

A dunamelléki ref. egyházkerület négy főgymnáziumának évi értesítője tehát azt mutatja, hogy az 1878/9. évben, a négy gymn. összesen 32 osztályában 951 tanuló s ezek közt 497 reformátust 45 tanár oktattott. A rendszeren felvenni szokott számarány szerint kellett volna e 32 osztályban mindössze 48 tanár, tehát csak 3-mal több, mint a mennyi van. Az összes tanulósnak teljesen elég volna 3 gymnázium, a református tanulók pedig kettőt sem tudnának betölteni.

A mi a tantervet illeti, mely szerint a tanítás e négy főgymnáziumban történik, úgy látszik annak sincsen szűkebben a dunamellék sem. Már a fentebb közölt heti óraszámokból látható, hogy a hány az iskola, annyiféle a tanterv. A n.-kőrösi értesítő azt mondja ugyan, hogy „a tantárgyak és anyagok azok voltak, melyeket a főtiszt. h. h. dunamelléki egyházkerület 1863. évben meghatározott s koronkénti módosítások s javítások mellett a tanügyi bizottság beható tanácskozása és javaslatai alapján közgyűlésein helybenhagyott; a mint ezek a tantárgy rovásban láthatók.“ De ha ez

igy áll t. i. hogy a n.-kőrösi és szuperintendenciális tanterv egy és ugyanaz, akkor méltánkérdésbe tehető, hol vette hát a pesti gymnázium az ő csudálatos tantervét?

Igaz, hogy mind a négy iskolának van egy közös bűne. Ugy tanítja a német nyelvet, kivált az alsóbb osztályokban, hogy a miatt nagyon megrövidül a magyar nyelv. A pesti gymn. négy alsó osztályában heti 2—2 órával huzódik meg szerényen, egysorban a természetrajz és földrajzzal, míg a németnyelv a 2-ik osztályban p. o. heti 4 órával hivalkodik. De ezen közös bűn mellett, melyhez számítható volna még a történelem beosztása (3 évig a 3-ik osztálytól kezdve rövidletes világtört. VI. oszt. magyarok története, aztán 1½ évig bővebben világtörténet, ½ évig általános ismétlés) a játszi sokféleség ragyogó képét mutatja a négy gymnáziumban használatos tanterv. A pesti p. o. fogja magát s I. és II-ik osztályban 2 évig tanít állattant, míg a másik három átesik rajta egy év alatt, s inkább ásvány- és növénytant tanít a 2-ik osztályban. Pest aztán úgy segít a dolgon, hogy a III. és IV-ben tanít vegyesen ásvány- és növénytant. Kőrös és Kecskemét már csak inkább physikát tanít a 3-ik és 4-ik osztályban. Szegény Halas meg, inter duos litigantes, nem tudva melyikhez forduljon, csinál maga egy harmadik tervet, s a 3-ik és 4-ik osztályban eltanítja újra rendszeresen azt, a mit az 1-ső, 2-ikban tanított.

De hogy az algymnáziumi physika-tanítás se maradjon el, Pest beteszi azt az V-ik és VI-ik osztályba. Hiven követi ebben Halas. Csakhogy éppen még se láttassék a Pest példáján haladni, inkább a francia nyelvet, mely Pesten csak a IV-ik osztályban köteles tantárgy, ő kiterjeszti köteles tantárgyul az V-ik és VI-ik osztályra is, Kőrös pedig, valószínűleg látva Halasnak ezen buzgalmát s látva, hogy Kecskemét is tanít francziát egy osztályban köteles tantárgy gyanánt s tán úgy is okoskodva, hogy úgy is több osztályban tanítják már, mintha mind a négy gymnáziumban csak egy osztály tanulná, egyszerűen kihagyja a francia nyelvet a köteles tantárgyak közül.

Valósággal nem tudja az ember, szomorkodjék-e vagy mosolyogjon e szertezüllött állapotok láttára, melyek az iskolai autonomia fentartásának czége alatt immár odafejlesztettek, hogy maholnap a magunk ref. iskoláinak növendékeit sem lesz szabad egyik iskolából a másikba bocsátanunk, ha csak tönkre nem akarjuk azt a szegény gyermeket tenni.

Ime Pestről Kőrösre menve, elkerülheti egészen a physika első tanítását, míg viszont duplán részesül annak áldásaiban. Egyik iskolában tanítják a déli félszigetek s Ausztria földrajzát, a másokban tanítanak egyetemes politikai földrajzot, a 3-ikban már egy évvel előbb elvégezték Európa földirát. Egyik helyen tanítanak általános politikai s pláne matematikai földrajzot mindjárt kezdetben, a másokban megéri Magyarországot földirátával s ott is inkább a természeti leírás a fő.

Egyik intézetben olvastatnak valamely osztályban egy bizonyos latin auctort, a másokban kihagyják onnan. — Ugy látszik a tantervek megállapítása tulajdonkép az esetleg műve; minden felsőbb elv rendező világa nélküli zürzavar. Nem szükség tovább folytatnom a részletek felsorolását, hogy fentebbi állításom vakmerőnek ne tűnjék fel. — Pedig folytathatnám talán minden tantárgy összehasonlításán keresztül.

Hát még a tantárgyaknak a tanárok közti beosztása! Pesten az első osztálytól kezdve csaknem a legteljesebb szakrendszer, Körösön már szakcsoportosítás, Halason valami, a mi sem szaktanítás, sem csoportosítás s még hozzá megint valami az osztályrendszerből; a kecskeméti is bajos volna meghatározni, hogy mi?

Gyűjteményekkel ez iskolák mindegyike el van látva. Vannak egyletek is, némelyikben tán több is mint a mennyi kellene; némelyikben az V—VIII-ik osztályban már nem is tanulók vannak, hanem „hallgatók“ (hivatalos kifejezés szerint „nemcsak a felsőbb osztálybeli hallgatók, hanem az alsóbb osztálybeli tanulók is“ stb.) s az 5-ik osztálybeli *hallgató urak* aztán mint választmányi tagok szerepelnek.

Egyedül a n.-kőrösi gymnázium az, melynek értesítője, mint már említém, a jólrendezettség és tervszerű megfontolás kellemes képét mutatja, s ezt annyival inkább ki kell emelnem, mert bíráló megjegyzéseim úgy is talán túl a rendén is élesek.

Azonban vegye el élöket az a meggyőződés, hogy állapotainkon csak úgy segíthetünk igazán és tartósan, ha nem leplezgetjük hibáinkat, hanem igyekszünk felismerni és meg-orvosolni mindent, a mi baj, a mi iskola-ügyünk felvirágzását gátolja. E meggyőződés mondatta el én velem a fentebbieket s ez mondatja — mielőtt szemlémet e lap jövő számaiban tovább folytatnám is — hogy ha ebből a szertezüllött állapotból, melyben iskoláink jelenleg vannak, kiszabadulni s legalább a főbbekben egyöntetűségre jutnunk nem sikerül, még talán a gondviselés sem fogja megoltalmazhatni iskoláinkat az apródonkénti lesülyedéstől.

Békési Gyula.

(Folyt. köv.)

Érdekes levél a debreczeni főiskola multjára nézve, melyet a debreczeni ref. egyházmegye lelkézei és esperese intéztek 1687-ben Széki Teleki Mihályhoz.

„Szeretettel való szolgálatunk ajánlása után kívánjuk az ur éltesse és boldogítsa kegyelmedet.

Méltóságos Urunk! több ötven esztendejénél, mikor idvezült öregbik Rakoczi György Urunk akkori Fejedelem Ő Nsga egyik itt való professornak fizetést rendelt, másíknak való fizetést bizván az Városra, mindazulta ez controversia nélkül fenn volt, Klmes Urunk Ő Nsga ezen collatit confirmálván, inspecie Donationalissal conferalta először idvezült Martonfalvi György Uramnak, azután Kegyelmed istenes forgolódása által 18 esztendő alatt hasznosan munkálkodó Tiszteletes Szilágyi Márton Uramnak cum reali effectu, egész előtt három esztendőig. Mlgs Urunk alázatosan kérjük kegyelmedet istenes jó akaratját közölje velünk tovább is, három esztendő alatt való restantiak és a régi bévett praxisnak megtartása végett: hasznos ember mellett instálunk, mi vagyunk annak a Scholának censori, igazán írjuk azonban, három esztendő alatt magáén tanítván telyességgel elfogyott, csak az tavaszon is nagy jövedelmű hivatalt mulatván el, eddig patienter várakozott. Egész Magyarországon nincs több nevezetes Collegium ennél; ne homályosodjék meg vallásunk fáklyája az Klmed uri jóakarátjának hasznában hadd légyen nekünk is részünk. Ha holmi intervenientiák ordulhatnának elő, istenért is kérjük Uram Klmedet halad-

jon annak eligazítása jobb időre, avagy csak az mely idő elmúlt, ne jöjjön annak sorsa kérdésbe, hadd jöjjenek hazzonnal haza követeink. Egyébaránt ennek a szép Collegiumnak s abban vallásunknak ez országban világa meghomályosodik, kitül az Ur oltalmazza; mivel egy Professor ennek a Collegiumnak terhét el nem bírja, kettőt ez város nem tarthat. Alázatosan kérjük Uram Kegyelmedet: az ifjak instantiájának is légyen foganatja. Mi is életünk fogytaig igyekezünk az Kegyelmed Klmes Uri jóakarátjáért hálaadóknak lenni. Az Ur éltesse Kegyelmedet és az Kegyelmed szép virágzó házát boldogítsa.

Debreczen, 8. jül 1687.

Kegyelmed igaz szívvel szolgálni igyekező debreczeni Tractusnak lelki Pásztori és Séniora

Szenczi Paal, mpr.“

Külczim: Spectabili ac generoso domino dno Michaeli Teleki de szék. stb.

Eredetije a gróf Teleki család levéltárában található.

KÖNYVISMERTETÉS.

Német irodalmi olvasmányok kézikönyve. Készítette Kun Pál. Sárospatak. Ára füzve 2 frt 67 kr.

Azon buzgó törekvés, mely egy évtizeddel előbb protestáns tankönyvirodalmunk terén mutatkozott, az újabb időben csökkenni látszik. E jelenségnek fő oka kétségen kívül körülményeinkben keresendő. A tanügyi mozgalmat irányozó újabb tantervek természetesen magukkal hozzák ugyan a „legujabb“ tanterv szerint készült kézikönyveket, de ezeknek gyors és alkalomszerű elkészítése csak úgy lehetséges, ha a vállalkozó az új tanterv tűzhelyéhez jó előre hozzá férközhetik. Más oldalról gymnáziumaink kétséges és rendezetlen állapota a prot. tankönyvirót és kiadót nemcsak a tiszta haszon hiányával, hanem még előrelátható anyagi veszteséggel is fenyegeti.

Ily körülmények között örömmel kell üdvözlönlünk minden — prot. iskolánk köréből — megjelenő új tankönyvet. De ezen öröm nem ment fel bennünket a bírálat kötelezettsége alól, mert csak a jó és czélszerű tankönyvnek kívánhatunk általános elterjedést, hanem annak aztán szívünkben kívánjuk.

Ki a tanítással gyakorlatilag foglalkozik, jól tudja, mennyire megkönnyíti a tanítást egy czélszerű kézikönyv, viszont mennyi bosszúságot, fáradságot okoz egy czélszerűtlen. Ezt különösen állíthatni a modern nyelvek tanításánál, hol a kézikönyv szorosán véve nem egyéb mint szöveg (textus), a mit a tanító minden ízében feldolgozva elemeztet s ez által biztosítja magát arról, hogy a tanulók egyenlő tárgyismeretet, egyenlő mennyiségű szókinccset és nyelvsajátságot szereztek meg.

A tanítás — a tanulók irányában — kétféle módon lehet hibás: vagy nagyon keveset követel tőlük, vagy túlságos sokat. A német nyelvet illetőleg tudjuk, hogy a Bachkorszak alatt prot. gymnáziumaink az első hibába estek; node ez akkor helyén volt. Nem érheti e megrovás az állami intézeteket, sőt az alkotmányos korszak bekövetkezte óta is, mintha csak a mi mulasztásunkat akarnák helyrehozni, nagy buzgalommal erőltetik a német nyelv tanulását. Legalább a kiadott rendeletek és tantervek ezt mutatják.

Hogy a gyakorlottságnak és irodalmi ismeretnek mily fokát lehet egy idegen élőnyelvből a tanulóól megkövetelni, ezt szabályba foglalni igen nehéz. Ezért a tananyag pusztá elsorolásából soha sem lehet biztosan tudni azt, hogy a tanterv követeléseit az egyes tanintézetek mily mértékben alkalmazták tanítványaikra. Hanem van ennek egy biztos mértéke: a kézikönyv. A kézikönyvnek úgy kell szerkeszve-

lenni, hogy annak, a mi benne foglaltatik, úgy alaki, mint tárgyi ismeretét a tanulás bevégezése után szigoruan megkövetelhesük.

Vajjon lehet-e ezt tenni akkor, ha a tanulóknak két-bárom idegen nyelvből évenként két-három külön kötetet tűzünk ki „magán-olvasmányul“? Vagy talán a magán-olvasmány a magán-szorgalommal van összefüggésben? — Szerintem a magán-olvasmány épen olyan iskolai dolgozat, mint a házi írásbeli dolgozat és az iskolai dologtól csak időkimé-
lés tekintetében különbözik. Ha valahol, itt kell nagyon ügyel-
nünk, hogy a túlterhelés hibájába ne essünk; pedig bizony, ha nem vigyázunk, maholnap oda jutunk, hogy a tanulóktól az iskolai kézikönyvek tanulását kivül egy egész kis könyvtár-
nak futólagos elolvasását fogjuk követelni!

Kénytelen voltam mindezeket elmondani, mielőtt a fel-
vett könyvhöz hozzá szólottam volna.

B—r F—s.

(Vége köv.)

Müller Miksa és az összehasonlító vallástudomány.

Már régen aggodalommal voltunk eltelve, hogy azon mód, a mint az összehasonlító vallástörténelem körül ennek legkitünőbb képviselői eljárnak, a legsúlyosabb tudományos harcokra nyujt alkalmat. Különösen Müller Miksát minden vallásos igazságnál hajótörést szenvedni látjuk. Ezen hajótörés tökéletes. Azon felolvasások, melyeket ő a westminsteri apátság káptalanában az elmúlt év alatt tartott, azt mutatják, hogy egészen az örvény szélén áll. „Az igaz és közön-
séges atheismus,“ ez a felirata a henothéismusról tartott egyik előadása utolsó fejezetének, a henothéismus alatt a sok istenképzetek közt a legfőbb isteninek szemléletét értvén. Van ugyanis polythéismus, monotheismus és atheismus. „Van, ugymond, egy atheismus, ez a halál; van egy másik atheismus, mely minden igaz hitnek éltetője. Azon hatalom ez, mely szerint oda dobjuk azt, a mit életünk lejjebb és legbecesebb óráiban nem igaznak ismertünk meg. Azon készség ez, mely szerint a kevésbé tökéletest, bármily kedves, drága, sőt szent volt is az nekünk, oda adjuk a tökélete-
sebbért, bármennyire kárhoztatja is ezt a világ. Ezen atheismus nélkül minden vallás már rég megkövesült képmutatássá lett volna, minden új vallás, minden reform, minden reformáció lehetetlen volna, ránk nézve nem volna szellemi újra-
ébredés, nem volna új élet.“ „Isten, egy nagy szó ez; a ki azt érzi és ismeri, szelidebben és méltányosabban ítéli meg azokat, a kik megvallják, hogy nekik nem lett volna bátorságuk azt mondani, hogy Istent hisznek. — Én ugyan jól tudom, hogy azt, a mit épen mondtam, sokan félreértik s balul magyarázzák. Én tudom, hogy hibámul róvják fel, hogy az atheismust védelmeztem, sőt magasztaltam, a mennyiben azt úgy rajzoltam, mint azon utolsó és legfőbb fokot, melyet az ember az ő vallásos tudatának fejlődésében elérhet. Ám legyen. Ellenben, ha csak kevesen vannak is itt, a kik értik, hogy mit gondolok én a tisztességes atheismus alatt és hogy mily különböző ez a közönséges (vulgaris) vagy épen tisztességtelen atheismustól, akkor meg vagyok elégedve; mert tudom, hogy ezen különbségnek értéke leghomályosabb óráinkban is világosságot és erőt kölcsönöz nekünk.“

Mi nem akarnók Müller Miksát balul érteni, még kevésbé balul magyarázni; de minket ezen vallomás szomorít, mert az atheismus utóljára is istentagadás. — Igaz ugyan,

hogy egy a végtelen észrevételéről tartott szép felolvasásában a hitet úgy rajzolta, mint a végtelen felfogására szolgáló képességet, s azt bizonyította, hogy az ember már a pusztá érzéki szemléletnél a végesen túl a végtelen felibe törekedni kénytelen. De ama képességnek az érzékfeletti igazság tárgyiassága nem felel meg. A vallás emberi gondolat, semmi több; a fetisizmusban, mint ezt „Észak és dél“ című dolgozatában megbizonyítani igyekeznek, igaz vallás foglaltatik és az igazakul tartott vallásokban fetisizmus van. Egy szóval, valamint az egész szellemi élet, úgy a vallás is csak kifejlődés, nem kijelentés, tehát nem tárgyas igazság. Müller Miksát a nyelv- és vallástudomány Darwinjának lehetne nevezni. Valamint a darwinismus a teremtet, úgy ezen hamis vallástudomány Istent ejti el. Müller atheismusa kétely az érzékfeletti realitás iránt; de egy oly vallástudomány, mely ezzel végződik, tagadása önmagának. És e szomorú eredmény végre is arra szolgál, hogy egy kijelentett vallás szükségét minél világosabbá tegye, s azt, mint az élet legfőbb üdvét, lelkünkben szeretettel és örökös gonddal ápoljuk. — Mi szerintünk minden atheismus, mint Istennek, s általában minden szellemi realitásnak merő tagadása, az ember szellemi és erkölcsi életének halála, a lélek fejlődésének és tökéletesedésének átláthatatlan akadály. — Uram ments meg tőle!

RÖVID KÖZLEMÉNYEK.

Debreczen városban a vörheny, roncsoló toroklob, hólyagos himlő, az emberi élet e három réme, még folyvást szedik áldozataikat s csak alig észrevehető mérvben szűnnek az általuk okozott betegségi és halálesetek. Ennél fogva a városi járványbizottság a főiskolában az akadémiái tanfolyamok, a főgymnáziumi négy felső osztály s a tanítóképezde, továbbá az országos gazdasági tanintézet kivételével, minden egyéb tanintézetet november 1-ső napján túl is bizonytalan időig bezáratni rendelte.

A moszkvai metropolita nem régen a Kremlinben predikációt tartott a czár és hivatalnokai csalhatatlansága fölött. Az egyházfő ezen beszédjének bírálata miatt egy „Vostock“ nevű ujonnan alapított ujság sommás módon elkoboztatott s a cikk íróját Szibériába küldötték. A beszédet nevezetesen minden megjegyzés nélkül kiadta a „Moszkvai Gazette,“ de a „Vostock“ erős bírálat alá vette a metropolita dogmatikai állításait, különösen azokat, melyek ő felségének a czárnak és általa hivatalnokainak istenileg ihletett voltára vonatkoznak. A moszkvai értelmes oroszok magánkörökben úgy beszéltek a kremlini beszédről, mint nagy és komoly tévedésről. — Az orosz orthodox egyház mindig nagy mérvben fentartotta a czár csalhatatlanságának dogmáját s a tudatlan köznép még mindig hisz abban, de az utóbbi években e tan nagyon megcsökkent fontosságában s Oroszország „értelmisége“ előtt minden jelentőségét és hitelét is elvesztette. E hitnek Macarius érsek által felélesztése annyival feltünőbb, mert egy olyan főpaptól ered, kit kitünő tudósak s egyszersmind erős, független nézetekkel bíró embernek tartanak. — Nem lehet tudni, hogy vajjon a kormány titkos inspirációjának engedelmességet-e, midőn e beszédet tartotta, melynek ele a nihilismus ellen volt irá-

nyozva? — azonban ezt valószínűvé teszi azon tény, hogy a hatóságok csakugy szórták e beszéd lenyomatott példányait a nép között. — Megnyugtató tudat lehet különben a római pápára nézve, hogy csálhatatlanságával nem egyedül áll a világon, hanem ott van mellette szentpétervári kollégája, a minden oroszok hatalmas csárja.

A „Protestáns Pap“ gyakorlati szakközlöny 1. füzeté megjelent. Szerkesztik és kiadják Lágler Sándor ev. pap és Kálmán Dezső ev. ref. pap. Előfizetési ára egész évre 4 frt, félévre 2 frt, negyed évre 1 frt. Különösen ifju lelkészeknek ajánljuk.

Halálozás. 1879. év f. hó 23-ik napján LABAN CZ ISTVÁN jákói ref. lelkipásztor 90 éves korában 60 évi lelkipásztorkodása után meghalt; földi maradványait f. hó 25-ik napján kísérték az örök hazába. — Nyugodjanak békével porai.

A magyarnyelv érdekében Pestmegye tanfelügyelője, a közigazgatási bizottság legközelebbi gyűlésén a következő indítványt tette: „Mondja ki a közgyűlés 1-ször két tanító részére 50—50 frt, s nyolcznak 25—25 frttal való jutalmaztatását azon nem magyarajku iskolatanítók részére, kik a magyar nyelv tanításában legsikeresebben működnek. Ezen kívül mindazon tanítókat, kik ez ügyben sikerrel működnek, a megye erkölcsi jualomban — elismerésben részesíti. 2-szor. Ugy a pénz, mint az elismerés a megye alispánja, a tanfelügyelő és a járási szolgabíró együttes ajánlatára történjék, mindég nyilvános megyegyűlésen. 3-szor. Az idegen ajku tanulók buzdítására, azon községek előjárói, mely községek tanítói jutalmaztatásra ítéltettek, — jutalmakat tűzenek ki.“ Ez indítványt Pestmegye közigazg. bizottsága egyhangulag elfogadta. — Más megyék is követhetnék a példát.

Természettan. Népiskolai használatra összeállította B. P. debreczeni ref. tanító. Második kiadás. Debreczen, kiadja ifj. Csáthy Károly. 1879. Ára 26 kr. o. é. — Ajánlható jó kézikönyv.

„Közlöny“ című lap indult meg október 15-iki kelettel „a debreczeni hittanszaki önképző társulat köréből.“ — Kilencz évig könyomatoltatta e Közlönyét említett társulat s így az nyomtatva ugyan első, de egészben 10-ik évfolyamát éli. Örömmel fejezzük ki theologiai ifjuságunk e vállalata fölött, mely a tehetségesebbeket bizonyára erélyesebb, buzgóbb működésre s mélyebbre ható munkálkodásra ösztönzi s több erő kísérleteinek is tért nyujthat. Korunk növekvő ismerethalmazával, sokféle igényeivel az önképzésre utasítja mulhatatlanul az embert, ha ugyan korától elmaradni nem akar s munkáját becsülettel végezni kötelességének tartja. Ez önképzésre végetlen szüksége van ifjuságunknak is. Adja Isten, hogy e lap jótékony közegül szolgáljon az önképzési ösztön minél nagyobb mérvben leendő ébresztésére! A Közlöny különben 8 számban jelen meg évenként, hónapok 15-én. Előfizetési ára helyben 1 frt 50 kr. Vidékre 1 frt 70 kr. Az első szám tartalma változatos s ifjaink szorgalmas tanulmányozásának hű tüköre. Reméljük, a lap élete tartós leendő s belbecse mindig emelkedni fog.

Megjelent új könyvek. 1. *Pestalozzi válogatott paedagogiai munkái.* Fordította és magyarázatokkal ellátta Zsengeri Samu. Első kötet, IV. füzet. Ára 50 kr. 2. *Katechetika*

vagyis vallástanítás-tan. Kézikönyvül a protestáns hittanhallgatók számára. Irta Hörk József eperjesi ev. theol. r. tanár. Ára a 103 lapra terjedő műnek 60 kr. Ha időnk és terünk engedi bővebben is ismertetjük 3. „*A Protestáns Népiskolai Vallástanítás Módszertana.*“ Tanítóképezdek s népiskolai tanítók számára. Irta Dr. Kiss Áron. Ára 70 kr. — E művet ismertetni s bírálni fogjuk.

A „Magyar Protestáns Egyházi és Iskolai Figyelő“ XI. füzeté megjelent. Szerkeszti Czelder Márton, előbb hittérítő, jelenleg felsőbányai lelkész. Tartalma: 1. Egyetemes egyházi közpénztár. Czelder Mártontól. — 2. Az emberiség ősvallása Ervard után Láng Adolftól. — 3. Báthori Zsófia életrajza (vége) Kiss Kálmántól. — 4. Történelmi adatok. — 5. Az evangéliumi szövetség. Venéziáner Sándortól. — 6. Perényi Péter. — 7. Külföld. — 8. Könyv- és lapszemle. A szeretet s önfentartás aranykönyve. — A szerkesztő cikkére egyszerűen azon jóakaratu észrevételt teszszük, vajha már a szelid óhajtatson túl a valósuláshoz közelednék a domesztika kérdése s vajha már egy életrevaló tervezettel állana elő valaki, a ki az ily ügyeket közelebről tanulmányozta.

Cselszövények a vatikánban. Olasz lapok írják: „Néhány nappal ezelőtt egy monsignor jelentkezett magánkihallgatásra a pápánál, hogy tőle hosszabb szabadságidőt kérjen. A szolgálattevő kamarás azonban értesítette a kérelmezőt, hogy a pápa nem akarja őt fogadni, de beleegyezik a kért szabadságra-menésbe. A mint azonban másnap épen csomagolni akar, megjelenik nála a pápa egy szolgája, s felszólítja, hogy jöjjön a vatikánba. A monsignor kezét csókolt XIII. Leónak s kérte ő szentségét, hogy bocsásson meg neki ha az utóbbi időben valamivel visszatetszését idézte elő. — „De mit beszél ön összevissza?“ kérdé álmélkodva a pápa, mire a praelatus elbeszéli tegnapi találkozását a titkos kamarással. Ez utóbbit rögtön előhivatta a pápa s meglehetősen leczkét adott neki. „Pápa vagyok-e még én, vagy nem?“ kiáltott XIII. Leo teljesen felindulva, s aztán ajtót mutatott. A monsignor ugyanis liberális nézetekkel bir s igyekeztek őt, a mennyire csak lehetséges, távortartani a pápától.“ — Az „Ellenőr“ után.

Az amsterdami egyházakról következő statisztikai adatokat olvasunk egy angol egyházi lapban: németalföldi reformált egyház, 10 templom, körülbelöl 30,000 tag; francia reformált egyház, 2 templom, 4 lelkész, és 2354 tag; angol reformált egyház, 1 templom, 1 lelkész; árminiánusok 1 templom, 2 lelkész, 834 tag; keresztyén reformált egyház, 1 istenitiszletei helyiség, 185 tag; evangélikus reformált egyház, 2 istenitiszletei helyiség és 5 lelkész; visszaállított evangélikus lutherán egyház, 1 templom, 4 pap, 4729 tag; egyesült mennoniták, 1 templom, 3 lelkész és 3408 tag; római katolikusok, 19 templom, 69 pap és 65,000 tag; régi püspöki egyház, 2 istenitiszletei helyiség és 181 tag; angol püspöki egyház, 1 templom; holland-izraelita egyház, 8 istenitiszletei helyiség és 3000 tag; és a portugál-izraelita egyház, 1 istenitiszletei helyiség és 3000 tag.

Felelős szerkesztő és kiadótulajdonos: **Jóó István.**

Főmunkatársak:

Tóth Sámuel.

Békési Gyula.